

ОПТИМАЛЬНИЙ РОЗПОДІЛ ТЕПЛА В РЕАКТОРАХ ТИПУ ТЕПЛООБМІННИКА

д. т. н., проф. Бараненко В.О. *, Седлецька О.В.**

*ДВНЗ Український державний хіміко – технологічний університет

**ДВНЗ Придніпровська державна академія

будівництва та архітектури

Дніпропетровськ, Україна

В хіміко – технологічних схемах використовуються різні види машин та апаратів для забезпечення теплообмінних, масообмінних та інших процесів. Центральним апаратом в цих схемах є хімічний реактор – пристрій для проведення різноманітних процесів. До таких реакторів відносять також пристрої – теплообмінники, в яких хімічні реакції супроводжуються тепловими ефектами, якщо ґрунтуються на фізичних явищах таких, як процес розчинення, кристалізації, випаровування та інші.

Дана робота пов'язана з проблемою зниження енергоємності в хімічній індустрії. Вона присвячена питанням оптимального проектування стратегії функціонування реакторів – теплообмінників. Будеться відповідна математична модель нелінійного програмування. Реалізація цієї моделі здійснюється за допомогою методу динамічного програмування, за яким побудована система функціональних рівнянь. На базі запропонованого підходу можливо проведення аналізу оптимальних проектів у умовах детермінованих даних, а також в умовах нечіткої невизначеності.

Постановка задачі. За роботою [1] на схемі (Рис. 1) зображена батарея основних теплообмінників, батарея допоміжних водоохолоджувачів та піч.

Нехай відомі: W - швидкість основного потоку, що нагрівається, T_N - його температура та H_N – ентальпія, а T_0 – також температура та H_0 – ентальпія потоку, який виходить з печі. Також задається значення видатності - ω_j , температури – t_j та ентальпія потоку теплоносія - h_j . Для усіх допоміжних теплообмінників

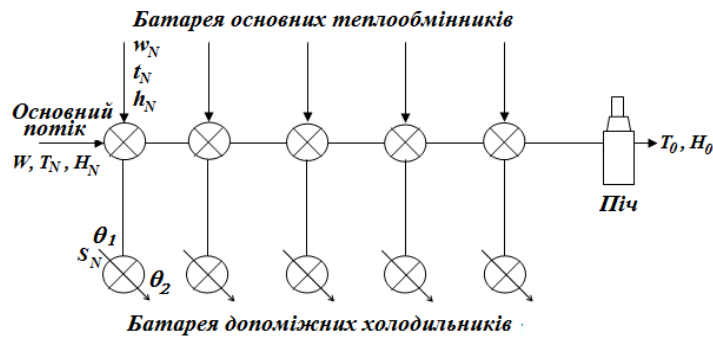

Рис.1 Операторна схема деякої моделі хіміко – технологічної системи

температури θ_1 і θ_2 води, що охолоджує, відповідно на вході і виході вважаються сталими та однаковими. Відома також повна кількість тепла, яку потрібно надати основному потоку, а саме W ($H_0 - H_N$). Треба при цих умовах мінімізувати річні витрати для усіх стадій технологічного процесу шляхом вибору відповідної поверхні теплообміну для кожного теплообмінника та печі. В ці витрати треба залучити вартість основних та допоміжних теплообмінників, печі і вартість води, що охолоджує їх.

Виклад основного матеріалу. Нехай повна кількість тепла, що підводиться до основного потоку

$$Q = \sum_{i=1}^N q_i, \quad (1)$$

де Q - є, а q_i - є тепло, що підводиться до основного потоку, яке поступає в i теплообмінник. Через s_i позначено розхід охолоджувальної води в i допоміжному теплообміннику. Повна кількість використаної охолоджувальної води є:

$$S = \sum_{i=1}^N s_i. \quad (2)$$

Нехай кожне значення s_i обмежено величиною S_{max} . Змінні q_i та s_i ($i=1, 2, \dots, N$) - є керуючі величини, причому

$$\begin{aligned} 0 \leq q_i \leq Q \\ 0 \leq s_i \leq S_{max} \end{aligned} \quad (3)$$

Критерієм якості системи, що розглядується, є річні витрати для усіх стадій технологічного процесу, які треба мінімізувати:

$$\sum g_i(q_i, s_i, R_i) \rightarrow \min, \quad (4)$$

де $g_i(q_i, s_i)$ - витрати на i - стадії багатокрокового процесу, в якому початкові дані є вектор показників основного потоку $R_i = (W, T_i, H_i)$ та величини Q і S_{max} . Нарешті запишемо такі оптимізаційні моделі:

$$\{q_i^{opt}\}_{i=1, \dots, N} = \arg \left\{ \min_{\substack{0 \leq q_i \leq Q \\ 0 \leq s_i \leq S_{max}}} \sum_{i=1}^N g_i(q_i, s_i, R_i) \mid \sum_{i=1}^N q_i = Q \right\} \quad (5)$$

$$\{q_i^{opt}, s_i^{opt}\}_{i=1, \dots, N} = \arg \left\{ \min_{q_i, s_i} \sum_{i=1}^N g_i(q_i, s_i) \mid \sum_{i=1}^N q_i = Q \mid \sum_{i=1}^N s_i = S \right\} \quad (6)$$

Задача (6) відрізняється від задачі (5) тим, що тут задається крім величини Q також величина розходу охолоджувальної води S . В задачі (5) вона обмежена величиною S_{max} . Може статися, що величини Q та S є неточними, нечітко поданими і задаються, наприклад, як величина Q є «близько до величини Q^* », а величина S дорівнює «приблизно значенню S^* ». В цьому випадку доцільно скористатися положеннями теорії нечітких множин [2], а саме: виконати етап фаззифікації вихідних нечітких даних. Далі за моделями задач (5) або (6) виконати оптимізацію з урахуванням даних, що отримані на попередньому етапі. І нарешті, за нечіткими результатами виконати дефаззифікацію, перетворення отриманих нечітких чисел в чіткі. Тут припускається, що числа Q, S належать до нечітких (L – R) – типу. Крім того,

$$Q \in A \subset T \subset R; S \in B \subset P \subset R,$$

де A, B – нечіткі множини; T, P – універсальні множини; R – множина дійсних чисел. Відповідні функції належності нечітких чисел будуть $\mu_A(x)$ і $\mu_B(x)$. У випадку задачі (6) розв'язання здійснюється на множині $C = A \times B$ – декартовому добутку нечітких множин A та B . Уведення нечітких чисел дозволяє проаналізувати вплив похибки у вихідних даних на кінцевий результат, тобто чутливість моделі, що розглядається. Позначимо через $f_N(Q)$ – річні витрати від дії N – теплообмінників, охолоджувачів і печі:

$$f_N(Q, S) = \min \sum_{i=1}^N g_i(q_i, s_i, R_i) \quad (7)$$

з обмеженнями

$$\sum_{i=1}^N q_i = Q; \sum_{i=1}^N s_i = S \quad (8)$$

при умові, що процес розгляду починається з k теплообмінника. Вартість витрат печі, припускається сталою величиною і на результат мінімізації вона не впливає. До цієї нелінійної задачі оптимізації підійдемо з боку багатокрокових процесів прийняття рішень, де можна застосувати метод динамічного програмування. За цим методом із виразів (7) – (8) функціональні рівняння

$$f_k(Q_k, S_k) = \min_{\substack{0 \leq q_k \leq Q_k \\ 0 \leq s_k \leq S_k}} [g_k(q_k, s_k, R_k) + f_{k-1}(Q_k - q_k, S_k - s_k)], \quad (9)$$

де $f_0(Q_0, S_0) \equiv 0$; $k=N, N-1, \dots, 2, 1$; . На першому та останньому кроці багатокрокового обчислювального процесу треба враховувати вихідні дані, щодо основного потоку H_0, H_N, T_0, T_N, W .

Обговорення результатів та висновки. Сформульована задача, яка пов'язана з пошуком оптимальної стратегії подання певної кількості тепла до основного потоку в батареї з N теплообмінниками і розходу охолоджуваної води в N допоміжних теплообмінниках, за критерієм мінімуму річних витрат на експлуатацію цих апаратів. Оптимізаційна модель розглядається як багатокроковий процес прийняття рішень, до реалізації якого залучається метод динамічного програмування, функціональні рівняння якого є основою чисельної рекурентної процедури.

Пропонується детерміновану оптимізаційну модель використовувати для аналізу впливу нечіткої невизначеності, щодо початкових даних, на результат оптимізації. В цьому випадку застосовується апарат нечітких чисел, зокрема (L – R) – типу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Робертс С. Динамическое программирование в процессах химической технологии и методах управления./М.: Мир.-1965. – 480 с.

Кофман А. Введение в теорию нечетких множеств./М.: Радио и связь. – 1982. - 432 с.